

Indhold

Forord – Velkommen til Letland	5
<i>Af Rikke Helms</i> <i>tidl. institutleder for Det Danske Kulturinstitut i Baltikum</i>	
1 I midten af Baltikum	9
2 Kort om Letland og letterne	11
Geografi og sprog	
3 Letlands historie før selvstændigheden	15
Letland før korstogene * Erobringskrig i næsten 100 år * Den livlandske ordensstat * Reformationen og fornyet indre splittelse * Den livlandske krig og ordensstatens opløsning * Hertug Magnus af Holsten – Frederik II's lillebror * Arven efter Hertug Magnus * Kalenderurolighederne i Riga * Letland deles i tre * Den lille og store nordiske krig * Storhertugdømmet Kurland og Semgallen * Hele Letland indlemmes i tsarriget * Den nationale opvågningen * Første Verdenskrig	
4 Det selvstændige Letland	75
Det selvstændige Letland tager form * Uafhængighedskrigen * Letter i Sovjetrusland * Politik og økonomi i det selvstændige Letland * Nationale mindretal * Letter under diktatur: Ulmanis' statskup * Anden Verdenskrigs begyndelse og sovjetisk besættelse * Letlands ambassader i udlandet og udlandets reaktion * Det frygtelige år 1940-1941 * Letter i tysk krigstjeneste * Holocaust i Letland * Den lettiske legion under Waffen SS * Forsøg på genoprettelse af Letlands selvstændighed * Balterudleveringen * Letter i Vest * Efterkrigstid under fortsat sovjetisk besættelse 1945-1991 * Væbnet og uvæbnet modstand * Nyt håb efter Stalins død afløses af stagnation * Undertrykkelse af anderledes tænkende * Russificering * National genopvågningen * Augustkuppet og genskabelsen af Letlands selvstændighed * Det nye Letland	

5 Rīga – Rundt i Letlands hovedstad	179
Den gamle bydel fra slottet til Domkirken * Nordøstlige del af den gamle bydel * Fra Frihedsmonumentet til Daugava-floden * Den sydlige del af den gamle bydel * Langs stadskanalen og boulevardkvarteret * Den nordlige del af centrum – gader i jugendstil * Brødrekirkegården og andre kirkegårde * Moskvaforstaden og den jødiske ghetto * Bydelen Pārdaugava * Nord for centrum	
6 Rundt i Rigas omegn og Vidzeme (Sembgallen)	267
Jūrmala – Iksķīle – Salaspils – Sigulda – Cēsis – Rauna – Limbaži – Alūksne	
7 Rundt i Kurzeme-Zemgale (Kurland-Sembgallen)	284
Jelgava – Rūndale – Bauska – Jēkabpils – Kuldīga – Liepāja – Ventspils	
8 Rundt i Latgale (Letgallen)	301
Daugavpils – Krāslava – Aglona – Rēzekne – Ludza	
Appendiks 1 Letlands selvstændighedserklæring i 1918	316
Appendiks 2 Letlands selvstændighedserklæring i 1990	317
Appendiks 3 Letlands selvstændighedserklæring i 1991	320
Litteraturliste	321
Kildefortegnelse	323

I midten af Baltikum

Letland ligger geografisk som det midterste af de tre baltiske lande og hovedstaden Riga befinder sig omtrent lige langt fra Estlands og Litauens hovedstæder (ca. 300 km). Riga er den største by i hele Baltikum og det var herfra middelalderens tyske kolonisation af Baltikum begyndte. Tyskerne underlagde sig hele Letland og efterhånden hele Estland (efter at have købt danskerne ud), men måtte dog give op overfor Litauen, der formåede at forsvare sig. Dermed blev Riga den vigtigste by i statsforbundet Livland, der i middelalderen omfattede stort set hele det nuværende Estland og Letland. I over 350 år – omtrent halvdelen af den tid Letland var under fremmedherredømme indtil det blev frit i 1918 – var Riga centrum i en praktisk taget selvstændig stat, der dog ikke var ledet af letter. Byen blev dermed også et kulturelt centrum for den tyske befolkning i Estland og Letland, hvilket den var i århundreder – også efter at den gamle tyskdominerede stat Livland gik under.

Rigas centrale beliggenhed og størrelse gør, at den også i dag til en vis grad fungerer som et centrum for hele Baltikum. Dansk Kulturinstitut – der nu dækker alle tre lande – ligger i Riga og Letlands luftfartsselskab airBaltic har også haft held med at etablere sig som et næsten fællesbaltisk selskab.

Umiddelbart før Anden Verdenskrig blev i 1939 udgivet en bog om Letland af den danske forfatter Marius Dahlsgaard. I de første årtier efter krigen blev der stort set ikke udgivet danske bøger om de tre baltiske lande, der ikke blot forsvandt fra landkortet, men også fra de flestes bevidsthed. I slutningen af 1980'erne kom der efterhånden flere danske bøger om de baltiske lande, hvor Letland er beskrevet sammen med de to andre baltiske lande. Da forskellene mellem de tre lande trods alt er ganske væsentlige og landene tilsammen faktisk er næsten så store som Storbritannien, giver det mening at gå i dybden med et enkelt af de tre lande, i denne bog Letland.

Letland inddelt i historiske landsdele

Her inddelt i fem dele: Kurzeme, Zemgale, Sēlija, Vidzeme og Latgale.
Sēlija regnes ofte som hørende til Zemgale.

CC-BY-SA-4.0
Fenn-O-Manic

Kort om Letland og letterne

Letland ligger ikke blot geografisk, men også størrelsesmæssigt i midten blandt de baltiske lande. Med sine 64.598 km² er det omtrent halvanden gang så stort som Danmark og dermed væsentligt større end Estland, der kun er en smule større end Danmark. Letland er selv en anelse mindre end Litauen. Befolkningens størrelse er med knap to millioner større end Estlands og mindre end Litauens.

Tværs gennem landet går floden Daugava, der udmunder i Rigabugten. Landets to største byer ligger langs floden, ligesom en række mindre byer. Traditionelt er landet inddelt i fire store landsdele. Øst for Daugava ligger Livland* (lettisk Vidzeme) i nord og Letgallen (lettisk Latgale) i sydøst. Umiddelbart vest for floden ligger Semgallen (lettisk Zemgale) og vest for dette Kurland (lettisk Kurzeme). Indimellem regnes Semgallen dog som hørende under Kurland, da de to områder har udgjort et fælles hertugdømme kaldet Kurland og senere et russisk guvernement af samme navn.

Landskabet er generelt fladt, det højeste punkt er Gaiziņkalns, der med sine knap 312 meter næsten er så højt som det højeste punkt i hele Baltikum, der ligger i Estland (Suur Munamägi på 318 meter). Landet er som de andre baltiske lande rigt på skove, søer og moser og har adskillige floder. Landet er forholdsvis tyndt befolket, omtrent halvdelen bor i hovedstaden Riga og i en omkreds af 50 km fra denne.

Det lettiske sprog

Lettisk er et af kun to overlevende sprog inden for den baltiske sproggruppe. Selvom Estland betragtes som et baltisk land, er det estiske sprog ikke et baltisk sprog, men et finsk-ugrisk sprog, der er tæt beslægtet med finsk og endnu tættere med det nu praktisk taget uddøde sprog livisk, som tidligere taltes i dele af Letland.

Lettisk er beslægtet med litauisk, som er det andet af de to overlevende baltiske sprog. I modsætning til litauisk har lettisk som følge af den århundredlange tyske kulturelle påvirkning modtaget

*) Ikke at forveksle med det gamle Livland i middelalderen, der dækkede hele det nuværende Letland og Estland.

Letlands historie før selvstændigheden

Letland før korstogene

Oprindeligt har forfædre til de nuværende letter boet et stykke øst for det nuværende Letland. Men som følge af slaviske stammers (der senere blev til russere) ekspansion vandrede de baltiske stammer, der senere blev til letter, tættere på Østersøen. Helt ude ved kysten boede der dog overvejende liver, et finsk-ugrisk folkeslag, der nu er så godt som uddødt.

Floden Daugava, der på russisk kaldes vestlige Dvina og på tysk Düna, fører langt ind i Rusland og har, mindst siden vikingetiden, været en vigtig handelskanal. Baltiske stammer, der siden smeltede sammen til den lettiske nation, bosatte sig på begge sider af floden. Øst og nord for den letgaller og vest for den selener, semgaller og kurer. Der har været forbindelser mellem især kurerne i det vestlige Letland og de skandinaviske folk mindst siden vikingetiden. I det vestlige Letland er der fundet vikingebosættelser fra 7.-9. århundrede ved Grobiņa, omtrent 10 km fra vestkysten. Den danske sagnkonge Horik forsøgte at erobre Kurland i 853. Det lykkedes dog ikke, da de danske soldater og flåde led et nederlag til kurerne. Da den kristne tro kom til Norden blev vikingernes erobringstogter til Kurland sjældnere. Kurerne var også selv på togter i Skandinavien og i datidens Østdanmark skal man have bedt i kirkerne om at skåne de kristne fra kurerne.*

Men langt fra alle forbindelser var krigeriske, der var livlige handelsforbindelser over Østersøen. En række stednavne på den nu svenske ø Gotland midt i Østersøen menes at være kommet fra det lettiske sprog, som f.eks. Slite, Aukstens, Lauks.**

Letterne havde ikke samlet sig i en samlet nation før landet blev erobret vestfra, men det bestod dog af nogle relativt store selvstændige fyrstendømmer, ledet af letter. Øst for Daugava lå mod syd fyrstendømmet Jersika omtrent, hvor landsdelen Letgallen nu ligger og nord for dette det mindre Tālava. I perioder var disse fyrstendømmer under overherredømme af det russiske fyrstendømme Polotsk længere inde ad Daugava (Dvina) floden og måtte betale

*) Gērmanis, se kildefortegnelse

**) Tore Gannholm: "Gotland Östersjöns Pärla" (1994), s. 278. Havnen i Slite var for øvrigt et af de steder flygtninge fra Letland kom til i 1944.

skat til dette. Den ortodokse kirke havde også missioneret østfra i disse to fyrstendømmer, så en del af befolkningen havde antaget den kristne tro i ortodoks udgave. Vest for Daugava havde selener, semgaller og kurer også lignende statsdannelser, men havde ikke været underlagt de russiske fyrstendømmer mod øst.

Erobringskrig i næsten 100 år

Forsøg fra slaviske fyrstendømmer østfra og skandinaviske vikinger vestfra på at underlægge sig landet var dog ikke en så indgribende og langsigtet erobring som den, der fulgte med tyske ridders korstog. Tyske købmænd havde oprettet en bosættelse på Gotland og gradvist overtaget mere af handelen med Rusland over Østersøen og ad de store floder, især Daugava. Nogle af de tyske købmænd opfordrede augustinermunken Meinhard fra klosteret Segeberg i Slesvig-Holsten til at komme til området nær Daugavas udmunding, for at missionere blandt de lokale folk man handlede med dér, primært liver. Dengang bestod kystbefolkningen ved praktisk taget hele den nuværende Riga bugt af liver, der som nævnt var sprogligt tæt beslægtet med finner og især estere. Riga bugten kaldes i øvrigt stadig også for Liviske Bugt på estisk (Liivi laht). Da det først var den liviske kystbefolkning de tyske erobrere kom i kontakt med, kaldte de derfor hele det erobrede område for Livland. Meinhard ankom i 1184 og begyndte året efter at bygge en kirke i den liviske landsby Üxsküla* (det er det liviske navn, stedets lettiske navn er Ikšķīle) ved Daugava-floden lidt mod sydøst for det nuværende Rigas beliggenhed. Han blev af ærkebiskoppen af Bremen udnævnt til biskop af Üxsküla i 1186. Selvom han fik omvendt nogle liver til kristendommen, så havde han begrænset succes og overvejede at forlade Livland igen. Det nåede han dog ikke, eftersom han døde i 1196. Hans efterfølger Berthold blev dræbt af liver i 1198.

Den tredje biskop Albert forberedte sig grundigere og havde mere held med sit forehavende. Han sejlede ind ad Daugava-floden i sommeren 1200 og grundlagde året efter byen Riga ved samme flod, men tættere på dens udmunding end Üxsküla. Endnu et år senere, i 1202, grundlagde han en ny ridderorden, der skulle udbrede

CC-BY SA2.5 Latvia United

Ved floden Daugava i landsbyen Üskull / Iksķile sydøst for Riga begyndte den kristne kolonisering af det nuværende Letland og Estland. En del af murene fra den første stenkirke står endnu.

kristendommen i et større område, i høj grad med våbenmagt. Ordenens officielle navn på latin var *Fratres Militiae Christi Livoniae* (brødre af Kristi ridderskab af Livland), men den blev kaldt Sværdridderordenen efter dens skjold med et sværd og et kors. Formålet med at oprette en militær orden var at skabe en mere permanent styrke end de korsriddere man hidtil på mere kortvarig basis havde haft aftale med og anvendt i forbindelse med erobringen året før.

Sværdridderordenen og biskop Albert forsøgte at erobre Jersika, den største af de to lettiske statsdannelser øst for Daugava, hvilket nogenlunde svarer til den landsdel, der i dag hedder Letgallen (Latgale). Men dette fyrstendømme ledet af Visvaldis (på tysk kaldt Vissevalde og i russiske krøniker Vsevolod) formåede at forsvare sig i flere år.

Enklere var det at erobre områder beboet af liver, der ikke havde organiseret sig i en tilsvarende stærk stat. I første omgang erobrede

Det selvstændige Letland

Det selvstændige Letland tager form

Efter februarrevolutionen i 1917, hvor den russiske tsar abdicerede, fik esterne lov til at samle hele det estisktalende område i et guvernement, hvorved det historiske guvernement Livland blev delt efter etniske skillelinjer. Det kom dermed også til at påvirke letterne, da provinsen blev delt i en estisk og lettisk del. Men et lettisk ønske om også at samle alle de lettisktalende områder i et guvernement var ikke så ligetil at gennemføre. Hele det vestlige Letland (guvernementet Kurland) var jo besat af tyskerne og Letgallen var en del af det russiske guvernement Vitebsk, som den nye regering i Sankt Petersborg ikke var villig til at dele op. Der var et stort ønske blandt letgallerne om at blive forenet med resten af de lettisktalende områder. Men der var også modstandere af denne idé i Letgallen, hvor der boede langt flere russere og hviderussere end i de øvrige lettisktalende guvernementer Livland og Kurland. De lokale polakker var mere indstillet på at følge letgallerens ønske om en sammenslutning. På dette tidspunkt var der endnu ikke et udbredt ønske om en helt selvstændig stat, men man ønskede et område med lettisk selvstyre inden for et demokratisk Rusland.

Allerede før guvernementet Livland blev delt i en estisk og en lettisk del, havde lettiske repræsentanter for kommuner og foreninger i guvernementet afholdt et møde i byen Valmiera, hvor der blev dannet et råd. Dette skulle samarbejde med den nye guvernør om at regere guvernementet Livland, d.v.s. i praksis den lettiske del, som kort efter blev adskilt fra den estiske. Rådet blev kaldt Livlands midlertidige landråd (Vidzemes pagaidu zemes padome) og vedtog blandt andet en resolution om, at man ville arbejde for at samle alle lettiske guvernementer til én administrativ enhed. En måneds tid efter blev der også i Valmiera afholdt en kongres af jordløse, hvor der blev valgt et råd på 45 personer, der skulle være en konkurrent til det midlertidige landråd. Ved forhandlinger mellem landrådet og de jordløses råd blev man dog enige om at sammenlægge de to råd.

Omtrent en måned senere blev der i Tartu i Estland (den 10. maj*)

*) 27/4 efter den gamle kalender, der endnu gjaldt.

dannet et lignende råd for det tysk besatte guvernement Kurland, idet ca. 170.000 flygtninge fra Kurland via 313 repræsentanter valgte et råd bestående af 60 medlemmer. Samme dag blev der ved et møde i byen Rēzekne i Letgallen dannet et råd med 60 deputerede, hvoraf 24 var reserveret til repræsentanter for tre minoriteter, russere, polakker og jøder. Dette råd søgte støtte til idéen om, at Letgallen skulle sluttes sammen med de øvrige dele af Letland. Nogle russere i Letgallen arrangerede en egen kongres også i Rēzekne i juli, hvor der argumenteredes for, at Letgallen skulle forblive i guvernementet Vitebsk.

Regeringen i Skt. Petersborg var ikke umiddelbart villig til en deling af guvernementet Vitebsk, men det ændrede sig efter oktoberrevolutionen. Den nye sovjetregering var mere lydigh over for ønsket om, at Letgallen skulle tilsluttes resten af Letland. En ny kongres blev holdt i Rēzekne, hvor der også var enkelte medlemmer af det hidtidige midlertidige Letgallens råd med. Blandt andre spørgsmål blev det også vedtaget at søge den nye regering om, at de tre lettiske distrikter Daugavpils, Rēzekne og Ludza kunne træde ud af guvernementet Vitebsk. Dette godkendte Ruslands sovjetregering kort efter. De nævnte distrikter blev overført til guvernementet Livland, som på dette tidspunkt også var under kommunisternes kontrol, mens guvernementet Kurland stadig var under tysk besættelse.

Der var en form for dobbeltmagt, idet et råd af arbejdere, soldater og jordløse i Letland blev dannet i Riga et par uger før byen blev erobret af tyskerne. Rådet var domineret af bolsjevikkerne og dannede en eksekutivkomité, der under det russiske navn Iskolat hævdede, at have magten i Letland. Da tyskerne erobrede Riga flyttede rådet først til Cesis og derefter til Valka.

Inden oktoberrevolutionen var der den 2. september afholdt valg i Livland (Vidzeme) til rådet for Livland, hvor (bolsjevistisk indstillede) socialdemokrater fik 24 pladser af 40, 15 gik til Bondeforbundet og en til de socialrevolutionære. Bondeforbundets delegerede forlod dog rådet den 23. oktober og rådet blev helt opløst i begyndelsen af 1918, hvor dets funktioner blev overtaget af Iskolat. Kurlands tilsvarende råd flygtede i oktober 1917 fra Tartu til den russiske by Kazan, idet tyskerne begyndte en fremrykning, der

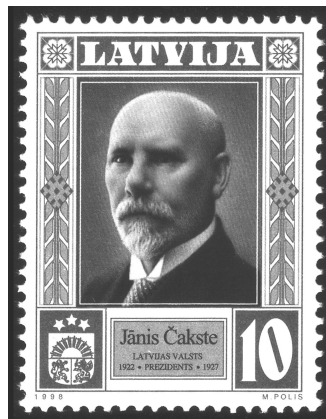
truede Tartu. Efter oktoberrevolutionen gik også dette råd i opløsning.

Men i det skjulte var der stadig grupper der arbejdede for at skabe et samlet Letland, som skulle være uafhængigt både af Tyskland og (Sovjet-) Rusland. I det tysk besatte Riga blev flere partier enige om at samarbejde i gruppen "Den demokratiske Blok". Den blev dannet i september 1917 af repræsentanter for syv partier, der ønskede at skabe et demokratisk og uafhængigt Letland. Flere af partierne var nye, grundlagt efter februarrevolutionen, men også

Letlands socialdemokrati deltog. Kort efter oktoberrevolutionen grundlagdes den 29. november det lettiske midlertidige nationalråd (Latviešu pagaidu nacionālā padome) i byen Valka i det nordlige Letland, der var kontrolleret af bolsjevikkerne. Rådet virkede året ud, men blev snart forbudt af bolsjevikkerne. Det fortsatte derefter sine aktiviteter under jorden. Det bestod af repræsentanter for de tre landsdeles råd samt af organisationer for bl.a. lettiske flygtninge og soldater.

Det var vigtigt med udenlandsk støtte og de vestallierede havde en vis lydhørhed overfor ønskerne om national selvstændighed. Især fordi man naturligvis ikke var interesseret i, at fjendelandet Tyskland skulle herske over Baltikum, som Tyskland havde besat helt ved udgangen af februar 1918. Tyskland forhandlede fred med Sovjetruslands regering, der ønskede fred for næsten enhver pris og gav afkald på Baltikum til Tyskland ved freden i Brest-Litovsk den 3. marts 1918. Tyskland planlagde at oprette en vasalstat, ledet af det tyskbaltske mindretal i Letland og Estland.

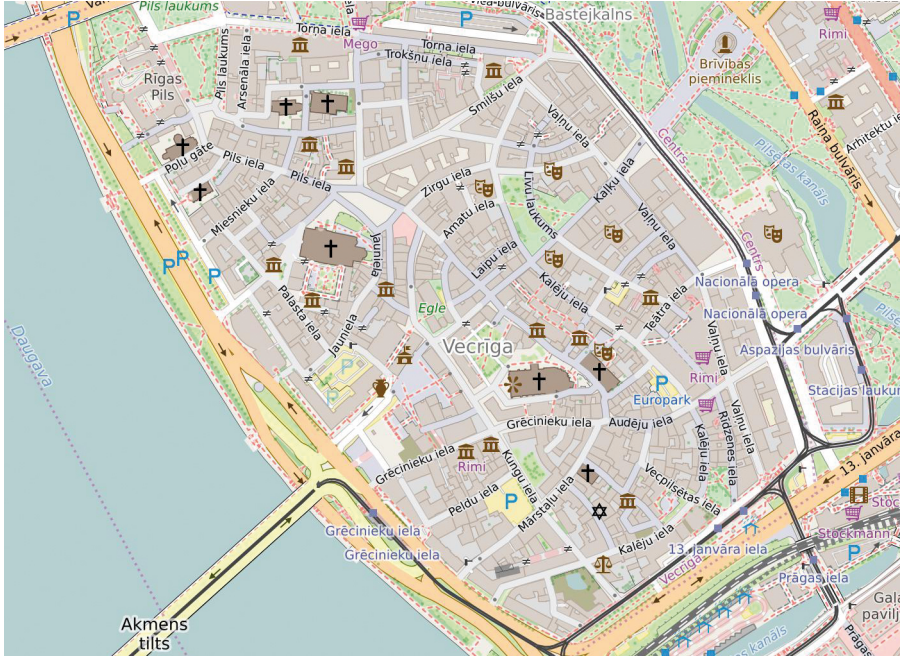
Samtidig var situationen i Rusland usikker, vestmagterne anerkendte ikke den nye sovjetregering og håbede på sejr til anti-sovjetiske kræfter i borgerkrigen. Estlands landråd (også kaldt landdag) havde nået at erklære selvstændighed kort før Estland blev besat af Tyskland. Landrådet blev anerkendt af Storbritannien

Jānis Čakste, Letlands første præsident og før dette formand for den grundlovgivende forsamling.

Frimærke fra 1998

Kort over Rigas gamle bydel (Vecrīga)

Created on Inkatlas, OpenStreetMap contributors

Rīga - rundt i Letlands hovedstad

Slotspladsen med den katolske Sorgernes Gudsmoders kirke.

Letlands hovedstad Riga ligger omtrent midt i landet, ca. 30 km fra munden af floden Daugava i Riga-bugten. Det er den største by ikke blot i Letland, men i alle de baltiske lande, også selvom Litauen har en større befolkning end Letland. Dermed er den meget stor i forhold til Letlands størrelse. Omtrent en tredjedel af landets befolkning bor i Riga, og cirka halvdelen af befolkningen bor i en afstand af højst 50 km fra Riga.

Byen var siden sin grundlæggelse af biskop Albert i 1201 centrum for den tyske kolonisering af det nuværende Letland og Estland i middelalderen, og den vigtigste by i den gamle livlandske ordensstat, selvom den ikke formelt var hovedstad i hele perioden. Også efter ordensstatens undergang vedblev den at være den vigtigste by i området og det tyskbaltske mindretals centrum. Da byen blev svensk i 1621 blev den største by i det svenske rige, det var først i

anden halvdel af 1600-tallet, at Stockholm blev større. Store Nordiske krig og pesten betød et voldsomt fald i befolkningstallet i begyndelsen af 1700-tallet. Den gamle handelsby voksede voldsomt fra slutningen af 1700-tallet og gennem hele 1800-tallet, især i sidste del. Den gamle havne- og handelsby også blev en industriby. Den første bil, det første fly og den første kampvogn i Tsarrusland blev bygget i Riga. Byen blev en af de største i det russiske tsarrige, den femtestørste ved folketællingen i 1897* med sine da over 280.000 indbyggere. Yderligere ca. 200.000 kom til indtil 1913. Visse år blev der bygget mere end 1000 ejendomme i sten årligt. I forbindelse med industrialiseringen flyttede mange letter fra landområder til byen, hvormed den tidligere tyskprægede by fik en mere lettisk karakter. Men især i årene op til Første Verdenskrig kom der også mange tilflyttere fra fjernere områder i det russiske tsarrige. Den første egentlige folketælling foregik i 1867, hvor tyskere stadig var den største befolkningsgruppe i byen, men ikke længere et flertal, idet de udgjorde 42,9 %. Tyskernes andel faldt ved hver af de efterfølgende folketællinger (22,4 % i 1897) og udgjorde i 1913 14,1 %, selvom antallet i absolutte tal næsten var fordoblet. I samme periode var byens befolkningstal næsten femdoblet, fra godt 100.000 til 470.000. Letternes andel var steget fra 23,6 % i 1867 til 40,7 % i 1913. Samme år oversteg russernes andel nu tyskernes, idet den var 18,7 %. Antallet af russere var blevet mere end fordoblet på blot 16 år fra 1897 til 1913.

Den kraftige vækst foregik i en periode, hvor jugendstil var på mode som byggestil i årene op til Første Verdenskrig. Derfor blev byen en af de mest fremtrædende eksempler på denne byggestil i Europa, ved siden af byer som Wien og Prag. Især i flere områder omkring den gamle bydel blev jugendstil dominerende. Også i selve den gamle bydel måtte en del ældre huse vige til fordel for nye huse i jugendstil.

Men Første Verdenskrig betød store ændringer, et stort antal flygtede fra byen til andre områder i Tsarrusland under krigen for at undgå at komme under tysk besættelse. Byens befolkning var blevet mere end halveret i 1917, umiddelbart før den tyske erobring. Derudover flygtede en del i forbindelse med revolutionen og Letlands Uafhængighedskrig. Derfor faldt folketallet med næsten to tredje-

dele til 185.000 i 1920. For første gang blev letter derved i flertal i Riga i løbet af Første Verdenskrig. I årene 1920-1925 vendte mange krigsflygtninge tilbage, hvorved befolkningen næsten blev fordoblet. Af de tilbagevendte var flest letter, den lettiske andel steg til 60,3 % ved næste folketælling i 1930. Byen var da vokset til knap 378.000. Ved sidste folketælling i det selvstændige Letland i 1935 var befolkningstallet steget til 385.000 og den lettiske andel til 63 %. Tyskbalterne udgjorde da 10 % af byens befolkning, russernes andel var faldet til knap 8 %, idet en stor del af dem, der var tilflyttet i årene op til Første Verdenskrig var flygtet under krigen og ikke vendt tilbage. Dertil kom den hviderussisk befolkning på 1,22 % og en polsk på 4,5 %. Den jødiske befolkning udgjorde 11 % af byens befolkning.

Anden Verdenskrig betød igen et stort befolkningstab og efterfølgende ændringer. Før krigen nåede til Letland mindskedes byens befolkning med stort set hele det tyske mindretal, der fraflyttede i 1939. Da Nazityskland besatte byen i 1941 gik der ikke længe, før det meste af det jødiske mindretal blev udryddet. Men også antallet af lettiske og andre indbyggere i byen blev stærkt formindsket som følge af deportationer, krigshandlinger og flugt. Byen mistede over en tredjedel af indbyggerne, måske endda over 40 %.

Men ligesom efter Første Verdenskrig voksede befolkningen igen hurtigt i de første efterkrigsår. Denne gang var det kun en mindre del, der var tilbagevendende tidligere indbyggere (primært demobiliserede soldater). Nu var de fleste indvandrede fra USSR, primært russere, ukrainere og hviderussere. I gennemsnit voksede befolkningen med 50.000 om året i årene 1946-1950. I begyndelsen af 1951 rundede befolkningen rundede en halv million. Derefter faldt takten i befolkningstilvæksten noget, men var stadig stor. 600.000 indbyggere blev nået i begyndelsen af 1960'erne, 700.000 i 1967, 800.000 i 1976 og 900.000 i 1986. Letternes andel faldt drastisk. Det er ikke til at sige præcis, hvornår letterne igen blev i mindretal i Riga, men det har formentlig allerede været omkring 1950. Ved første folketælling efter krigen, i 1959, var letternes andel faldet til 44,5 %, den faldt yderligere til 40,9% i 1970, 38,3 % i 1979 og 36,5 % i 1989. Da var russere blevet den største nationalitet i byen med 47,3 %.

Efter at Letland på ny blev selvstændigt begyndte byens befolk-

Krudttårnet i Riga, nu en del af krigsmuseet.

Rīdzene, som byen er opkaldt efter. I forbindelse med voldanlæggets opførelse blev vandet i stedet ledt ind i den nye voldgrav, foran det nye anlæg af bastioner. Senere blev Riga-floden helt fyldt op med jord, da den havde udviklet sig til en stinkende kloak.

Hvor Smilšu iela (Sandgaden) ender tæt ved tårnet, ligger også en lille trekantet plads, der i 2016 fik navnet "Året 1991 barrikaders plads" ("1991. gāda barikāžu laukums"). Fra pladsen kan man se gavlen af Jakobs kaserne, hvor der i forbindelse med Letlands 100 års jubilæum som stat i 2018 er blevet malet våbenskjold fra alle Letlands by- og landkommuner. Pladsen markerer afslutningen på den gamle bykerne. I stedet for voldanlægget ligger nu en boulevard, Zigfrīda Annas Meierovica Bulvāris, opkaldt efter Letlands første

udenrigsminister. På den anden side af boulevarden ligger på dette sted den såkaldte Bastionshøj, Bastejkalns. En del af den store mængde jord fra nedbrydningen af bastionerne efter 1857 blev lagt her, så der kom en kunstig høj. Den indgår i parkanlægget langs boulevarderne og der er også indrettet kunstigt vandfald på højen.

Følger man boulevarden varer det ikke længe før man kan se det høje Frihedsmonument på venstre hånd, hvor boulevarden krydser Frihedsboulevarden (der her hedder Frihedspladsen, Brīvības Laukums).

Fra Frihedsmonumentet til Daugava-floden.

Rigas Frihedsmonument (Brīvības piemineklis) ligger lige uden for den gamle bydel, på den anden side af stadskanalen. Herfra går gaden Kaļķu iela (Kalkgade) som en stort set ret linje midt igennem den gamle bydel ned til floden. I den modsatte retning, ud ad byen fra Frihedsmonumentet, forløber Frihedsboulevarden (Brīvības bulvāris). Det er den primære vej ud af byen mod nordøst, hvor den undervejs skifter navn til først Brīvības iela og siden Brīvības gatve (forskellige ord for vej). Den oprindelige landevej var blevet kaldt Store Sandgade af Riga-boerne. I 1870, hvor der var en enorm byggeaktivitet her uden for den gamle bykerne, fik den navnet Aleksander-Boulevarden efter den russiske tsar Aleksander II. Under den lettiske sovjetregering, der herskede i byen i de første måneder af 1919, blev den omdøbt til Revolutionsboulevarden, men fik sit nuværende navn Frihedsboulevarden i 1923. Under den sovjetiske besættelse fik den navnet Lenin-boulevarden og under den nazityske besættelse navnet Adolf Hitlerstrasse. Lige før Letlands sangfestival i 1990 blev navnet ændret tilbage fra Lenin-boulevarden til Frihedsboulevarden.

På det sted hvor Frihedsmonumentet nu står, blev der i 1910 opsat en rytterstatue af tsar Peter den Store, i anledning af, at han 200 år tidligere havde erobret Riga og byen var blevet indlemmet i det russiske imperium. Statuen blev evakueret at tsarmyndighederne i 1915, da man frygtede en tysk erobring af Riga og at fjenden kunne smelte statuen til kanonkugler. Men skibet, der fragtede statuen,

røde Stjerne) og som fra 1950'erne begyndte at producere knallerter. Her er også en samling af luksuriøse biler som sovjetlederne i Kreml har rådet over, både sovjetiske og udenlandske, bl.a. en Rolls Royce som Leonid Brezjnev har kørt galt i. Letlands sidste præsident i mellemkrigstiden, Kārlis Ulmanis, havde en Cadillac Fleetwood V8 All-Weather Phaeton fra 1930 som sin tjenestebil. Den blev efter magtovertagelsen i 1940 brugt af den øverstkommanderende for Den røde Hær i Baltikum, men forsvandt derefter. Museet har dog anskaffet et eksemplar magen til. Der er også en samling af populære efterkrigsbiler fra vestlige lande, som indbyggere i Letland ikke havde mulighed for at se i sovjettiden.

Der findes også et mindre privat bil- og motorcykelmuseum i bydelen på den anden side af Daugava-floden på adressen Kantora iela 22a (automuzejs.lv).

Stort moseområde ved Ķemeri vest for Riga.

Rundt i Rigas omegn og Vidzeme (Livland)

Jūrmala

Vest for Daugavas udmunding i Riga-bugten ligger byen Jūrmala, hvis navn betyder strand på lettisk. Byens oprindelige navn før den sovjetiske besættelse var Rīgas Jūrmala, en direkte oversættelse af det tyske Rigaer Strand. Byen blev i 1946 lagt ind som en bydel under Riga, men i 1959 blev Jūrmala igen en selvstændig by. Oprindeligt lå her en række fiskelandsbyer og de udgør nu bydele i Jūrmala langs den over 30 km lange sandstrand. Jernbanen fra Riga til byen Tukums mod vest blev bygget i 1877 og går igennem Jūrmala. Jernbanen gav et stort opsving for kur- og badeturismen, der allerede var begyndt tidligere i 1800-tallet. Der er mange stationer i Jūrmala, med navne som Bulduri, Dzintāri, Majori, Dubulti, Melluži og Asari, som svarer nogenlunde til de oprindelige fiskelandsbyer.

Til trods for at området ligger vest for Daugava-floden regnes Jūrmala for en del af Vidzeme (Livland). Oprindeligt hørte det til hertugdømmet Kurland, men allerede i 1783, 12 år før hertugdømmet Kurland blev indlemmet i det russiske imperium, blev hertugen tvunget til at afstå området til Tsarrusland, hvor det blev en del af Riga statholderskab, det senere guvernement Livland.

Der er skov helt ned til stranden og umiddelbart bag træerne ligger bebyggelse i form af villakvarterer, men også hoteller og nyere etageejendomme. Parallelt med kysten løber floden Lielupe (Store flod, gammelt tysk navn Kurländische Aa), som afskærer byen Jūrmala fra baglandet, den er således omgivet af vand til to sider. Den danske forfatter Marius Dahlsgaard skrev i sin bog "Letland" i 1939 om Jūrmala: "Riga strand – maaske den skønneste Badestrand i Europa. De lave Klithøje er bevokset med høje Fyrretræer, hvis røde Stammer og mørkegrønne Kroner staar vidunderligt til det hvide Sand. Inden for Klitrækken ligger flere Smaasøer og Floden Lielupe, Kurlands betydeligste Vandløb. Man finder et Landskab med rig og afvekslende Naturskønhed, hvor Flodbred, Skov og Hav mødes i en Enhed, man sjældent ser magen til, og al denne Herlighed er kun faa

Rundt i Kurzeme-Zemgāle (Kurland-Semgallen)

Guvernementet Kurland i Tsarrusland svarede til det tidligere hertugdømme Kurland-Semgallen, der blev indlemmet i Rusland i 1795 ved Polens sidste deling. Hertugdømmets hovedstad var **Jelgava**, hvis tyske navn er Mitau, på russisk i tsartiden kaldt Mitava. Byen ligger godt 40 km sydvest for Riga og er Letlands fjerdestørste by. Desværre er der ikke ret mange gamle bygninger i byen, eftersom ødelæggelserne her under Anden Verdenskrig var meget omfattende.

Men det gamle hertugslot er bevaret, omend interiøret ikke er originalt. I november 1919 brændte den "hvide" russiske Bermondts hær tropper slottet ned, som hævn for at de blev tvunget ud af Letland af Letlands egen hær. Men murene var bevaret og slottet blev bygget op igen af den lettiske stat og i 1937 blev Letlands Universitets landbrugsvidenskabelige fakultet flyttet til det genopbyggede slot. Et par år senere blev det en selvstændig uddannelsesinstitution, Jelgavas Landbrugsakademi. Men i de hårde kampe om byen i juli-oktober 1944 blev slottet endnu engang helt ødelagt. Landbrugsakademiet flyttede derfor til Riga og blev omdøbt til Letlands Landbrugsakademi. I 1956 blev det besluttet at flytte tilbage til de gamle bygninger i Jēlgava, genopbygningen af slottet var dog først færdig i 1961. Siden 1990 hedder uddannelsesinstitutionen Letlands Landbrugsuniversitet (Latvijas Lauksaimniecības Universitāte).

Slottet blev bygget fra 1738 af Johann Ernst von Biron, da han var blevet hertug af Kurland året før, efter at den sidste af Kettlerslægten var uddød. Som den første af den nye slægt ville Biron gennemføre et markant brud med fortiden. Det hidtidige middelalderlige slot blev sprængt i luften, og der skulle nu bygges et helt nyt slot. Da von Biron havde tæt forbindelse til den russiske regent, tsarina Anna, fik han rigelige russiske statsmidler til finansiering af sine egne ambitiøse byggeplaner i hertugdømmet. Den italienske arkitekt Bartolomeo Francesco Rastrelli, der allerede havde fået opgaver hos det russiske hof, fik også til opgave at bygge slottet i Jelgava (Mitau). Byggeriet kom imidlertid til at tage sin tid, for

bygherren von Biron blev fængslet og deporteret til Sibirien, kort efter tsarina Annas død. Først da von Biron kom tilbage som hertug af Kurland over tyve år senere fortsatte byggeriet fra 1763. E.J. von Biron kunne først flytte ind i slottet i 1772, samme år døde han og slottet blev overtaget af hans søn Peter von Biron. Slottet havde 300 værelser og facadens længde er 150 meter, noget længere end f.eks. slottet i Berlin (118 meter).

Peter von Biron fortsatte som hertug af Kurland i 22 år og brugte det store slot som sin residens. Men da han blev afsat ved Ruslands indlemmelse af Kurland i 1795 og forlod Kurland blev slottet i stedet residens for den russiske guvernør over Kurland og guvernementets administration blev indrettet her.

Den henrettede franske konge Ludvig XVI's lillebror Ludvig XVIII blev tronprætendent til den franske trone i 1795, da den henrettede konges søn døde. Ludvig XVIII var flygtet under den franske revolution og opholdt sig i Verona i 1795. Men Frankrig krævede, at han blev udleveret og invaderede byen. Inden invasionen var han nået at rejse til Østrig og Tyskland, men han blev hurtigt udvist begge steder. Den russiske tsar Paul I var villig til at modtage ham og Ludvig XVIII flyttede ind med et hof på cirka 100 personer i slottet i Jelgava i marts 1798. Men efter at Napoleon kom til magten i Frankrig ændrede det russiske tsarrige sin politik, og begyndte en vis tilnærmelse til Frankrig i 1800. Dette gjorde at Ludvig XVIII måtte forlade det russiske rige i januar 1801. I stedet blev det Preussen som husede ham og hans hof i Warszawa, som siden 1795 havde været en del af Preussen efter Polens sidste deling. Her boede han i sin tipoldefars slot, det gamle polske kongeslot, idet hans tipoldefar Stanisław Leszczyński havde været polsk konge i 1704-1709 og i 1733-1736. S. Leszczyńskis datter var blevet gift med den franske konge, efter at familien var flygtet til Frankrig.

I 1804 måtte Ludvig XVIII imidlertid igen forlade Warszawa og kom tilbage til Kurland, hvor han i første omgang boede hos godsejer Andreas von Königfles på herregården Blankenfelde syd for Jelgava. Han ansøgte den nye tsar Aleksandr I om lov til igen at flytte ind på slottet i Jelgava. Det blev bevilget, men under mere beskedne forhold end sidst, idet han ikke havde et større hof med sig denne gang. Efter at Tsarrusland sluttede fred med Napoleon i 1807

både i Letland og i Rusland, hvor han flere gange blev dekoreret med Den røde Fanes orden. Alligevel har denne statue fået lov at stå, selvom der stadig er en del lokal debat om det rigtige i, at den står dér og ikke på f.eks. museet.

Langs pladsen kan man følge Akmeņu iela (Stengade), der ender ved byens lutherske kirke, som er opført i 1834-1835 i klassicistisk stil med fire søjler. Tsar Nikolaj I hjalp med de økonomiske midler til opførelsen og kirkens navn Skt. Nikolaj kirke er dermed dobbelttydigt, idet Skt. Nikolaj også var helgen for søfolk og handlende. Byens ortodokse kirke er i øvrigt også viet Skt. Nikolaj og er bygget i neobyzantisk stil i 1901. Den ligger ved floden på adressen Plosta iela 10 og blev af tyskerne under Første Verdenskrig brugt som hestestald. Overfor den lutherske kirke ligger byens tidligere rådhus fra 1850 -1919 i et hus fra slutningen af 1700-tallet. Bygningen huser nu Ventspils' "internationale hus for forfattere og oversættere".

Også i Ventspils er der en populær bred sandstrand ved Østersøen og parker samt skov bag den. I skovområdet ligger også byens kirkegårde. Et lille frilandsmuseum, en filial af bymuseet, ligger på hjørnet af Riņķi iela og Vasarnīcu iela. Her kan man se autentiske fisker- og bondehuse bragt hertil fra kystområder. Til museet hører også en lille smalsporet jernbane (mazbānītis, "den lille lillebane") med et gammelt damplokomotiv, der kører om sommeren og er en af byens turistattraktioner.

Daugavpils'
fæstningsanlæg.

Foto: Peteraleks

Rundt i Latgale (Letgallen)

Letlands sydøstlige landsdel Letgallen, på lettisk Latgale, adskiller sig på flere måder fra resten af Letland. Det skyldes især, at den i 300 år, fra den svenske erobring af det nordlige Letland i begyndelsen af det 17. århundrede til Letlands selvstændighed i begyndelsen af det 20. århundrede, var adskilt administrativt fra resten af Letland. Også sprogligt adskiller landsdelen sig fra resten af Letland. Den variant af lettisk der tales her adskiller sig så meget fra almindeligt lettisk, at det af nogle betragtes som et selvstændigt sprog. De mange låneord fra tysk i lettisk er ofte på letgallisk i stedet mere oprindelige ord, som i visse tilfælde ligner tilsvarende litauiske ord. Også landsdelens navn er anderledes, Latgale kaldes her Latgole.

Men også andelen af den ikke-lettiske befolkning har længe været højere i Letgallen end i de øvrige landsdele. En del polakker kom i den polske tid og den lokale tyskbaltiske adel blev her forpolsket, så de antog polsk sprog, men beholdt tyske navne som Plater, Sieberg og Borch. Jiddischsprogede jøder kom også i den polske tid og den jødiske indvandring fortsatte i tsartiden, sammen med en vis russisk indvandring.

Da Letland blev selvstændigt efter Første Verdenskrig var den nationale identitet svag i Letgallen. Religionen betød mere, mange angav deres nationalitet som "katolsk", idet katolicisme var forblevet den dominerende religion blandt letgallerne. I mellemkrigsårene foregik et stort arbejde med at integrere letgallerne med resten af landet. Byerne havde en stor jødisk befolkning, der endda havde været i flertal mange steder inden Første Verdenskrig. Den letgalliske (lettiske) befolkning boede mest i landkommuner, hvor de mange steder var i stort flertal lokalt.

Anden Verdenskrig og den sovjetiske besættelse betød store omvæltninger, den store jødiske befolkning blev stort set totalt udryddet af den tyske besættelsesmagt og efter krigen betød stor tilflytning fra USSR, primært af russere, at letterne kom i mindretal i hele landsdelen.

Landsdelen er præget af smuk natur med talrige søer og store skovområder, de fleste byer er små, undtaget Letlands andenstørste by **Daugavpils**, som også er Letgallens hovedby.